

18/10 - 79

INGA SVEPSKÄL, undanflykter eller förevändningar ... bör få hindra er att konsultera prof. Thors om ni grubblar över språkliga problem av något slag! Dagboken vidarebefordrar gärna era brev.

En frågeställare har noterat förväxling av orden **utlämna** och **utelämna**.

Orden i fråga har klart olika betydelser. Innebörden hos **utelämna** framgår av följande exempel: Varför har du utelämnat hans namn i förteckningen? **Utelämna** betyder således "inte ta med". **Utlämna** har två klart skilda betydelser. Dels kan ordet betyda "överlämna", "dela ut": Brevet utlämnas endast till adressaten eller hans ombud. Dels betyder det "lämna utan skydd": Hans familj utlämnades åt ett hårt öde.

En annan frågande undrar, vilka nyansskillnader det finns mellan **förevändning**, **svepskäl** och **undanflykt**.

Visserligen står de tre orden varandra nära till betydelsen, men man kan spåra vissa skillnader. **Undanflykt** innebär i enlighet med ordets ursprung ("flykt undan något") ett uppdyktat skäl för att inte göra något, t.ex. han kom med olika undanflykter för att förklara sitt uteblivande från mötet. **Förevändning** kan brukas både om påhittat motiv för att handla på ett visst sätt och om ett motiv för uteblivet handlande: Han kom hit under den förevändningen att han skulle träffa

sin bror. Han stannade hemma och anförde den förevändningen att han inte hade tid för några sammankomster. **Svepskäl** kan betecknas som en synonym till **förevändning**; t.ex. i den anförda satsen om sammankomster kan **svepskäl** brukas.

Man kan alltså säga, att **undanflykt** inte riktigt är synonymt med de två andra orden, medan dessa (**svepskäl** och **förevändning**) kan anses vara synonymer.

För någon tid sedan fick jag en fråga som gällde etymologien till namnet **Pargas**. Jag har sedan dess varit i kontakt med ett par ortnamnsforskare på finskt håll; det är nämligen tydligt att namnet är finskt. Fil.lic. Ritva-Liisa Pitkänen vid det finska namnarkivet är kännare av namnskicket i Åboland, och jag vände mig speciellt till henne.

Tyvärr ser det ut som om ingen säker etymologi till **Pargas** hade framlagts. Stammen är säkert ett **parka-**, varav i svagt stadium **parga**. G-ljudet har fallit bort i finskan, men finns kvar i svenskan. Samma stam ser ut att finnas i vissa andra namn som **Parkano**, men mer kan man inte säga.

Ett namn som **Pargas** utgår från ett finskt namn på **-inen**, och dylika namn är ofta ursprungliga personnamn. Men då kommer namnet **Parkano** som ett störande moment — det innehåller nog inget personnamn. En ytterligare svårighet är, som Ritva-Liisa Pitkänen framhåller, att vi inte kan säga vad namnet **Pargas** egentligen har syftat på.

Carl-Eric Thors

25/10 - 79

FRÅN SJUNDEÅ till pensionens tröskel löper texten i dagens språkspalt med mellanlandning hos TVÅ STUDERANDE...

Andra frågor som ni funderar över? Skriv till professor Thors, via Dagboken!

Förra torsdagen och för någon vecka sedan försökte jag ge svar på frågor om ursprunget till namnen **Pargas** och **Karis**. Nu har en annan ortnamnsintresserad bett om upplysningar rörande ursprunget till namnet **Sjundeå**. "Är kanske S. den sjunde ån räknat från ån i Åbo?" Förklaringen (eller sägnen) att **Sjundeå** heter så, därför att ån där vore den sjunde, är inte något att bygga på, bl.a. därför att det givetvis måste ha varit svårt att enas om hur åarna borde räknas. I nyare tid har namnet intresserat flera forskare, senast professorerna Olav Ahlbäck och Åke Granlund. Dessa har emellertid olika mening om det. Ahlbäck tolkar det ur ett **Sio-ända-by** "byn vid sjöandan" (dvs. vid Vikträsket), som givit **Sjundby**, varefter ånamnet bildats. Enligt Granlund åter är **Sjundeå** sammansatt med ett gammalt förnamn **Sjunde** (som faktiskt är känt från södra Sverige). Om Granlund har rätt, är **Sjundeå** en parallell till namnen **Sibbo**, **Svartså**, **Helsinga** (ett gammalt "Hälsingå") och **Ingå**, vilka samtliga innehåller ett personnamn.

Det finns vissa språkdrag, låt oss gärna rent ut kalla dem språkfel, som ofta återkommer. Ett sådant ser vi i följande sats: "Vid universitetet finns det över 20 000 studeranden." Vad är det för konstigt med det? Jo, formen **studeranden**. Man ser den ganska ofta, och den syns rätt mycket också i dagstidningarna i Sverige, men den måste anses som ett fel.

Regeln är den att personbeteckningar på **-ande** inte får någon ändelse i obestämd pluralis: **två studerande**, **tre viceordförande**. (I bestämd pluralis blir ändelsen **-andena**: **de två ordförandena**.)

Om vi däremot har sakord på **-ande**, blir böjningen en annan. Orden är neutra (ett **anförande**, ett **betänkande**) och böjs som neutrala ord på vokal, typen ett **bo**. Det betyder att det heter **två anföranden**, **flera betänkanden**. — I följande mening ser vi olikheten mellan de två typerna: Föreningarnas bägge **ordförande** läste upp sina långa **anföranden**.

En frågande tar upp deponensverbet **minkas**. För honom innebär **minkas**, att det finns en agent, någon eller något som verkar så att en minskning sker, medan **minska** är detsamma som "avta, nedgå".

Minska och **minkas** har båda innebörden "avta, nedgå, bli mindre (i antal, vikt osv.)", utan att man fäster hänsyn vid någon eller något som verkar på förloppet. Man säger t.ex. "Hans inflytande minskade", men också "Inflytandet minskades". Om däremot en "påverkare", det som grammatiskt brukar benämnas agent och normalt föregås av prepositionen **av**, finns nämnd i satsen, brukas givetvis **minkas**: Länet minskades av förmyndarregeringen.

En annan insändare ställer frågan: Heter det "Han går i pension" eller "Han går på pension"?

Svaret är bestämt: det normala och accepterade är "Han går i **pension**". Uttrycket med **på** är, som jag visst någon gång har framhållit, en nymodig finlandism (efter **siirtyä eläkkeelle**). I **pension** känns naturligt, därför att det heter exv. i ett tillstånd.

Carl-Eric Thors